

INTRODUCCIÓN AL DERECHO ARAGONÉS,  
DE GUILLERMO VICENTE GUERRERO<sup>2</sup>

El professor Guillermo Vicente ens presenta aquesta obra síntesi de la història del dret aragonès, adreçada inicialment als estudiants d'educació secundària, però que té un enorme interès també per als estudiants universitaris del Grau en Dret i per a qualsevol persona que vulgui estudiar i conèixer el règim jurídic propi d'Aragó fins als nostres dies.

Vicente, doctor en Dret i en Filosofia i Lletres i professor titular de la Facultat de Dret de la Universitat de Saragossa, és autor de mig centenar de treballs sobre la història de les idees jurídiques i polítiques, publicats en les principals revistes científiques espanyoles, entre les quals destaca el centenari *Anuario de Historia del Derecho Español*. Director de la *Revista de Derecho Aragonés* i de la col·lecció «Pensamiento Jurídico y Político Contemporáneo» de l'editorial Colex, és també membre del Consell Assessor de la Càtedra de Dret Civil i Foral d'Aragó, patrocinat pel Justícia d'Aragó.

En la introducció de la Sra. Concepción Gimeno, justícia d'Aragó, també es ressalta el caràcter interdisciplinari de l'obra, la qual, com ella ens diu, acudint a la història i a l'antiga legislació ens ajuda a comprendre millor l'origen, l'evolució i el sentit de les institucions forals aragoneses.

El llibre inclou també un pròleg de Carmen Bayod, catedràtica de dret civil. L'autora destaca en tot cas el valor històric del dret civil d'Aragó, que constitueix en si mateix, certament, una part del patrimoni aragonès, però que segueix viu i aplicable, fruit de l'evolució d'unes institucions històriques que han sabut cristal·litzar en un ordenament jurídic modern i actual que respon a la realitat i a les necessitats dels ciutadans. Un dret foral que esdevé un element identitari dels aragonesos, amb les seves tradicions i la seva cultura, que ha sobreviscut al llarg dels segles.

Amb vint-i-un capítols, en el primer, sota el títol d'«Aragón y su derecho», l'autor fa un resum de la història del dret aragonès, per a la qual cosa es remunta a la concessió del *Fuero de Jaca* vers l'any 1177, sense oblidar l'obra fonamental dels *Fueros de Aragón*, redactats el 1247 durant el regnat de Jaume I i coneguts també com a *Compilación de Huesca*. Després es fa la referència obligatòria als decrets de supressió de furs del 1707 i de Nova Planta del 1711, dictats per Felip V després i arran de la derrota catalana en la Guerra de Successió a la Corona espanyola a principis del segle XVIII, i es conclou amb l'actual *Código del derecho foral de Aragón*, aprovat el 2011.

El capítol segon es refereix a la gènesi de l'ordenament jurídic aragonès i destaca el paper fonamental que hi tenen les cartes de poblament i els antics furs locals,

2. Saragossa, El Justicia de Aragón, 2024, 160 p.

concedits a mesura que es conquerien i s'ocupaven els antics dominis sarraïns. I fa després un breu però molt interessant repàs dels furs municipals històrics aragonesos, fonamentals en la tradició jurídica d'Aragó: de Barbastre, de Saragossa, de Daroca, de Calataiud, de Terol i els suposats de Sobrarbe (d'existència refutada majoritàriament).

En el capítol tercer l'autor ja descriu el procés de formació dels *Fueros de Aragón*, segons la compilació del 1247. S'explica la convocatòria de Corts de Jaume I a Osca per tal de tractar de la recopilació del dret aragonès: depurar-lo, eliminar els furs innecessaris i convertir-lo en un ordenament comú per a tot el regne. Finalment, d'aquestes Corts surten una *Compilatio Maior* i una altra *Minor* que és l'oficial. Són, de fet, iguals, amb nou llibres i la mateixa ordenació sistemàtica. Però el 1300 Jaume II ordena unificar els llibres II i III de la Compilació i introduir un nou capítol 9 amb els furs aprovats per ell mateix. Sense oblidar el bisbe Vidal de Canellas i el seu paper en l'elaboració d'aquest codi foral, Vicente en ressegueix l'evolució i destaca la reforma del 1552.

El quart capítol s'ocupa de les altres fonts fonamentals del dret aragonès: les *observancias* i els capítols de cort. En el primer cas, obra del Justícia d'Aragó, es plantejaven i es resolien qüestions jurídiques de diversa naturalesa posant en relació els costums aragonesos amb els furs i les altres fonts del dret del país. El resultat rebia el nom d'*observancia* i era el mitjà idoni per a l'aplicació del dret propi d'arrel consuetudinària en relació amb les noves fonts del dret.

I, quant als actes de cort, ens referim a les normes aprovades per les Corts, reunió dels estaments del regne amb el rei, que són disposicions jurídiques fruit del pacte entre el monarca i els estaments (per bé que habitualment es distingeix entre furs i actes de cort, són normes que en tot cas tenen el mateix grau d'eficàcia).

El tema 5, per la seva part, descriu els processos forals que es poden seguir a Aragó, especialment els d'aprehensió, els d'inventari, els de firma o ferma de dret, i els de manifestació. Tots vinculats al Justícia d'Aragó, perseguien donar seguretat jurídica suficient als litigants en conflictes judicials davant la possible arbitriarietat en l'administració de justícia. El més important en aquest sentit era el darrer, de manifestació de persones; un procés que perdura després de la Nova Planta del 1711, a disposició de la Reial Audiència.

Els capítols 6, 7 i 8 tracten de tres institucions fonamentals: les Corts d'Aragó, la Diputació d'Aragó i el Justícia d'Aragó. El nostre autor en descriu els orígens, la composició, i les funcions i atribucions. De la primera, les Corts d'Aragó, com a reunió del monarca amb els quatre estaments d'Aragó, en destaca la tasca legislativa fins a la Nova Planta del 1707, quan són abolides. La Diputació del General del regne sorgeix el 1364, està formada per dos procuradors de cada estament i li competeixen fonamentalment funcions recaptatòries i financeres, però també n'assumeix de polítiques, administratives i militars, com a govern propi del regne. I el Justícia d'Aragó es consolida el 1283 per mitjà del Privilegi General; aleshores passa a presidir les reunions de les Corts, però la seva principal funció és garantir l'ordenament jurídic general.

Un altre capítol, el 9, s'ocupa de la decadència del dret foral aragonès arran de la promulgació del Reial decret del 29 de juny de 1707, que aboleix les institucions i el dret propis de València i d'Aragó després de la derrota dels seus exèrcits pels filipistes a Almansa en la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya, i del Reial decret del 3 d'abril de 1711, que, reconsiderant l'anterior, n'exceptua els drets privat i processal propis.

Els capítols 10, 11, 12 i 13 comprenen la història del dret aragonès (civil) al llarg dels segles XIX i XX fins a la promulgació de l'Estatut d'autonomia d'Aragó. En aquests apartats l'autor explica l'evolució d'aquest règim jurídic durant el procés constitucional espanyol, a partir de la caiguda de l'Antic Règim i l'aprovació de les Corts de Cadis del 1812, fins a arribar a la codificació del dret civil a Espanya ja a la darrereria del segle XIX.

En aquest punt es destaquen les resistències forals contra un procés que semblava abocat a la unificació del dret civil de l'Estat i a la desaparició de les peculiaritats forals espanyoles. En aquest conflicte tingué una intervenció destacada el Congrés de Jurisconsults Aragonesos del 1880, entre els quals s'esmenta Joaquín Costa.

I, ja amb el triomf dels postulats foralistes, el Codi civil del 1889 permetia mantenir les institucions pròpies que es consideraven necessàries i vigents en aquells moments. Així, seguint les seves instruccions, els juristes i les institucions aragoneses són cridades a codificar el seu dret, que cristal·litza en l'aparició el 1925 del que es coneix com a *Apéndice foral* i que recull les principals institucions civils que en aquell moment s'estimava necessari preservar.

L'*Apéndice* segueix vigent durant la Segona República Espanyola, en la qual no arriba a materialitzar-se l'autonomia aragonesa. La Llei del 30 de desembre de 1931 confirma aquesta recopilació, però els diferents avantprojectes d'Estatut d'autonomia que es presenten no es tramiten.

Finalment, segons els acords del Congrés Nacional de Dret Civil celebrat precisament a Saragossa l'octubre del 1946, una nova comissió de juristes aragonesos elabora un nou text, ara conegut com a *Compilación de derecho foral de Aragón*, que substitueix l'antic *Apéndice* i que aprova la Llei 15/1967, del 8 d'abril.

El capítol 14 se centra en l'Estatut d'autonomia d'Aragó, aprovat per la Llei orgànica 8/1982, del 10 d'agost, i que reconeix a les institucions aragoneses la potestat de legislar en matèria civil. D'aquesta manera, les Corts d'Aragó aproven la nova *Compilación del derecho civil de Aragón* per mitjà de la Llei 3/1985, del 21 de maig. Un text que segueix la tradició marcada per l'*Apéndice* del 1925 i la Compilació del 1967, amb la deguda i necessària adaptació als temps i a la societat aragonesa de finals del segle XX.

En el capítol 15 es descriu aquesta nova compilació, que té cinc-cents noranta-nou articles i s'estructura en un títol preliminar i quatre llibres dedicats: al dret de la persona, al dret de la família, al dret de successions i al dret patrimonial. Un dret propi dels que gaudeixen el veïnatge civil aragonès.

I a partir del capítol 16 i fins al 19 es descriuen tots i cadascun dels llibres indicats, l'un rere l'altre: l'emancipació dels majors de catorze anys; el *mandato de apoyo* a les persones amb dificultats per a l'exercici de la plena capacitat jurídica; la curatela; la guarda de fet dels fills; el defensor judicial; la junta de parents; el consorci conjugal; la viduïtat foral; les parelles estables no casades; la successió voluntària; el testament i el testament mancomunat; la legítima; el pacte successori; la fidúcia; la successió legal; les relacions de veïnatge i la immissió d'armes i arrels; les servituds; el dret d'*abolorio* o dret preferent d'adquisició; els contractes de ramaderia, etc.

El capítol 20 se centra en la jurisprudència com a font del dret aragonès en l'actualitat, emparada en la del Tribunal Suprem, segons les regles del dret espanyol.

I, encara, el capítol 21 es refereix a la filosofia del dret aragonès, amb la qual l'autor defensa que és un sistema jurídic defensor de la llibertat de la persona, amb peculiaritats pròpies, lluny de la influència del dret romà que sí que es manifesta, en canvi, en altres territoris hispànics.

Després hi ha unes conclusions, a manera de resum molt sintètic de tot el que s'ha exposat en els capítols anteriors. I a continuació es publiquen alguns documents, des d'uns textos seleccionats d'una obra de Jesús Lalinde Abadía sobre els *Fueros* del 1247, fins al nou Codi de dret foral propi, que il·lustren breument tota l'exposició del Dr. Vicente en aquesta síntesi prou completa i intensa de la història del dret aragonès.

L'obra conclou amb una relació de la bibliografia i les diverses fonts utilitzades. Cal també indicar que tot el volum és acompanyat de nombroses imatges que l'enriqueixen considerablement, obra de diferents autors i procedències.

Tot, però, sense oblidar quin és el seu objecte primordial: donar a conèixer d'una forma senzilla i planera, molt didàctica i clara, el dret aragonès, la seva història i les seves institucions. Cal felicitar l'autor, el professor Guillermo Vicente Guerrero, per l'esforç esmerçat i el seu extraordinari resultat.

**Josep Serrano Daura**  
*Universitat Internacional de Catalunya*